

jellegét, mely a brutális elnyomás kivül nem ismer más eszközt a maga hatalmának fenntartására. A filmben megrázó eredeti felvételeket látunk a prágai közterületeken grasszáló tankokról. Ezek pontosan ugyanazok, mint amelyeket a moszkvai döntéshozók korábban Kelet-Berlin és Budapest utcára vezényeltek.

Közép- és Kelet-Európa totális elnyomásának nem volt racionális indoka. A Szovjetunió vezetői rettegtek, hogy újra elvesztik, amit kínkeservesen megszereztek. Ez a rettegés tartotta foglyul a moszkvai döntéshozókat, s általuk a szerencsétlen, Bibó István által nyomorúságosnak nevezett közép- és kelet-európai kis államokat. Ezeket az államokat 1989-ben Reagan elnök csillagháborús blöffje révén elérte a szerencse, s felszabadultak az iga alól.

A Kreml tornyairól eltűntek ugyan a vörös csillagok, s helyükre visszazálltak a kétféjű sasok, de a rettegés a vörös falak között megmaradt. A határaiban létezésétől

fogva bizonytalan „orosz világ” ma is a maga teremtette démonaival küzd, ugyanúgy, mint korábban, a bolsevik párt főttkárai és azok előtt a cárok idejében. Ma is érvényesek I. Miklós cár főcenzora, a finom lelkű költő, Fjodor Ivanovics Tyutcev szavai, melyek az irracionalizmust az orosz-szovjet politika programjának alapjává emelve hirdetik, hogy „Oroszországot, ész, el nem éred, méter, sing sose méri fel, külön úton jár ott az élet. Oroszországban hinni kell!”.

Az 1968-as kegyetlen és értelmetlen csehszlovákiai beavatkozás történéseit felelevenítő film alkalmas arra, hogy emlékeztesse a ma élőket a múltra, melyből a rettegő birodalom láthatóan semmit sem tanult.

199

Rádió. Cseh–szlovák történelmi dráma, 131 perc, 2024. Rendező-forgatókönyvíró: Jiří Mádl, Martin Žiaran. Szereplők: Vojtech Vodochodský, Tatiana Pauhofová, Ondrej Stupka, Stanislav Majer.

Csengery Kristóf

Faunok, nimfák, fuvolák

Gondolt már arra az Olvasó, hogy a hangszereknek is van egyéniségük? És arra, hogy ez az egyéniség időnként változott a zenetörténet során, attól függően, hogy milyen stíluskorszakban milyen nemzeti iskola zeneszerzője komponált az instrumentumra? Az olasz barokk repertoárban Corelli, Locatelli,

Geminiani concertóit tolmácsolva a hegedű az érzékiség és az életöröm szószólója. Ugyanez a hangszer Beethoven *Hegedűversenyében* szónoki emelvénnyre lépve átszellemült beszédet mond az Emberiséghez, sőt imádkozik is, a romantikusok versenyműveinek hegedűszólamai viszont a tűz, a szenvedély, az ele-

mentáris indulatok hordozói. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy a hegedű Stravinskynál, *A katonai történetében* az ördögi szférát képviseli, Mahler 4. szimfóniájának Arnold Böcklin képe (*Önarckép hegedülő Halállal*) által inspirált scherzo-tételében pedig maga *Freund Hein* (a Halál) játssza az elhangolt hegedű szólóját. Az orgona a német és németalföldi barokk szerzők műveiben az ellenpontos szerkesztés intellektualizmusával szembesít, a francia romantikában azonban grandiózus és patetikus. Egyetlen hangszert említhetünk csak, amelynek körömfeketényi *saját* egyénisége sincs, ugyanis lenyűgöző átváltozóművészként minden korban mindenféle tud lenni: ez a zongora, amely éppen annyiféle, ahány szerző komponál rá, és ahány műben megszólal. Ő az a hangszerek között, ami Woody Allen filmjében Zelig: mindig olyan, amilyennek éppen lennie kell.

Mi a helyzet a fuvolával? A hangszer gazdag barokk és kevésbé gazdag, de még mindig számottevő bécsi klasszikus irodalmában kecsesnek, választékosnak mutatkozik, tud társalogni és énekelni, olyan, mint egy elegáns, előkelő és művelt fiatalember vagy ifjú hölgy. Ugyanerről az instrumentumról a 19. század utolsó harmadában és a századfordulón a francia zeneszerzőknek valami egészen más jutott eszükbe. Pontosabban: két különböző fogalom – de megtalálták a kettő szellemi metszéspontját, és egyesítették őket. Egyrészt a fuvola hangjában meghallották a mediterráneum érzékiségét és fülleddtségét, magas páratartalmát, forró délszaki alkonyok álom és éb-

renlét határán imbolygó mámorát – másrészt az antikvitást a maga különös lényeivel, a kollektív tudattalan mélységeibe markoló történeteivel, mítoszkinccsel, a régiség és a távolság élményével. Kulcsfigura is kínálkozott: a szőrös-patás, kecskelábú, de emberi felsőtestű Pán, aki, mint ismeretes, sípon játszott üres óráiban az erdők-ligetek rejtekén, s így kézenfekvő volt őt a fuvola karcosú, folyondárszerűen tekerdő dallamaival ábrázolni. Az ingyenc franciáknak amúgy is tetszett ez a görögösdi-antikosdi, így aztán Pánnal kapcsolatos művek egész sora keletkezett: Debussy *Syrinx*, az *Egy faun délutánja*, Jules Mouquet *La flute de Pan* című szonátája, ezek környezetében pedig számos olyan más, antik-mediterrán atmoszférát teremtő darab, amelyben a fuvola fontos szerepet kap. Például Debussy *Triószonátája* fuvolára, brácsára és hárfára vagy Ravel pompás *Daphnisz és Chloé* balettje a maga reprezentatív fuvolaszólójával.

Pán azért is kapóra jött a francia alkotóknak (nemcsak a zeneszerzőknek: a képzőművészeknek és a költőknek is), mert figurája köré nemcsak hangulatot, atmoszférát lehetett varázsolni – olyat, amely illett az impresszionizmusnak csúfolt művészi törekvések koncepciójába –, de érzéseket és érzelmeket, vágyakat és szenvedélyt is lehetett ábrázolni e különleges lényhez kapcsolva.

Győri Noémi, a szólistaként, karmaramuzsikusként és zenekari művészként egyaránt tevékeny, külföldön élő és tanító magyar fuvolaművész kedveli azt a hanglemeztípust, amelyet a popzene vilá-

gában *concept album*nak neveznek, és amely a klasszikus zenei kiadványok között is gyakran megjelenik. Az ilyen CD-ken a megszólaló művek nem pusztán azért kerülnek egymás mellé, mert jól összeillenek vagy erős kontrasztjaikkal keltenek elgondolkodtató hatást, hanem az egész műsort egyetlen gondolati vezérfonalra fűzi fel a művész. Korábbi hasonló munkái után most ismét ilyen lemezzel jelentkezett: a *L'après-midi d'une nymphe* cím önmagában is beszédes, sőt azt is elárulja, vagy legalábbis sejteti, miről lehet szó. Debussy Stéphane Mallarmé verse nyomán komponált szimfonikus prelúdjének címe *L'après-midi d'un Faun* – Egy faun délutánja –, ennek változataként született meg az *Egy nimfa délutánja* alapgondolata. Csupa faun-tárgyú mű hangzik fel: a nevezetes *Syrinx* (talán a leghíresebb fuvoladarab), az *Egy faun délutánja* eredeti, zenekari változatának fuvola-zongora átírata (Karl Lenski munkája), Mouquet szonátája, a *La flute de Pan* (Pán fuvolája), és André Jolivet szintén mitológiai tárgyú műve, a *Chant de Linos* (Linos éneke).

Mouquet (1867–1946), mint évszámai mutatják, Debussy és Richard Strauss (no meg persze Mahler és Puccini) kortársa, zenéje az impresszionisták és a romantikusok hatását egyaránt mutatja. Jolivet (1905–1974) nemzedéktársai és szellemi rokonai közül leginkább Olivier Messiaent érdemes említeni: nemcsak azért, mert Jolivet vele és más egyívású francia zeneszerzőkkel szövetkezve alapította meg előbb a *La Spirale*, majd a *La Jeune France* csoportot, de talán még in-

kább azért, mert a zene misztikus és eksztatikus vonatkozásait felfedező, mélyen vallásos, katolikus Messiaennal párhuzamosan Jolivet a zene mágiája, *inkantatív* (varázslással összefüggő) lehetőségei iránt érdeklődött. A lemez fontos erénye, hogy Debussy, Mouquet és Jolivet zenéjét egymás mellé állítva a francia századfordulós és 20. századi zene három különböző (és részben olykor egymásra reflektáló) megszólalásmódját mutatja be.

Aki ismeri Győri Noémi fuvolázását, aligha lepődik meg, ha ebben a kritikában (is) hangszeres hangjának gazdagságáról, telt tónusáról, játékának árnyalatokban gazdag színvilágáról, a kifejezést szolgáló választékos dinamikáról olvashat. A fuvolaművészről dallamformálása különlegesen hajlékony, regiszterei kiegyenlítettek, technikája virtuóz, muzsikálása a karakterformálás, atmoszférateremtés magas-iskoláját mutatja be. Hangszerén a kompozíciók sorra megelevenednek, megteremtve a maguk saját világát. Debussy *Syrinx*-ében megcsodálhatjuk fuvolázásának antikvitást idéző sejtelmességét, az *Egy faun délutánjának* hallgatóját lefegyve-rezi a hangzás képlékenysége és az egymásba áttűnő pasztellárnyalatok puhasága. Mouquet zenéjét tolmácsolva a fuvolaművészről mesél és megjelenít, kidomborítva a *La Flute de Pan* tételeinek vonzó szelídségét és kecsességét, és talán nem kell külön hangsúlyozni, hogy mindehhez milyen életteli kontraszttal szolgál a Jolivet-kompozíció, a *Chant de Linos* izgatottabb-modernebb hangja, erőteljesebb hangsúlyrendszere és indulatvilága. Röviden: a tolmácsolás színvonala méltó a válogatáséhoz.

Mindez annál is inkább megálapítható, mivel Fejérvári Zoltán személyében a fuvolaművésznek korunk egyik legkiválóbb zongoraművészt nyerte meg partneréül a lemez elkészítésekor. Fejérvári, akit az elmúlt években Bachtól Ligetiig a zenetörténet legkülönbözőbb szerzőinek lebilincselően autentikus tolmácsaként hallhatunk, ezúttal is remekel: tiszta rajzolatú, kristályos billentésű dallamaival, pregnáns ritmikájával és áttetsző faktúrájával nem csupán kísérőként, de a teljes jogú, inspiráló partner rangján vesz részt a produkciókban.

Ha a lemez „csak” ennyit nyújtana, már akkor is emlékezetes élmény forrása és díjak várományosa lehetne. Győri Noémi azonban különleges koncepció szellemi vezérfonalára fűzte fel a lemez produkcióit. Míg Debussy, Mouquet és Jolivet zenéje a faun világát ismertetik meg a hallgatóval, Szabó T. Anna angolra fordított versei és Elizabeth Barrett Browning költői életművének egy különlegesen becses darabja mindezt női szemszögből – ha úgy tetszik, a nimfa aspektusából – mutatják be. Kulturális konvenció, hogy a lemezkiadásban nem szokás muzsikát költészettel társítani, pedig számtalan alkalom kínálkoznék arra, hogy olyan zeneművek, amelyeket vers inspirált, az ihlető forrással kerüljenek közös kiadványba: meghallgathatnánk Schönberg *Megdicsőült éjét* Richard Dehmel azonos című verse, Dukas *Bűvészinását* Goethe (szintén azonos című) balladája előtt

vagy után. Győri Noémi most költészetet mellékel a zenéhez, igaz, nem az ihlető verseket szólaltatta meg (ilyen is van: Mallarmé költeménye, amelynek nyomán az *Egy faun délutánja* keletkezett), hanem olyan műveket, amelyek más gondolatok és érzések alternatíváját kínálják a felhangzó zenékhez: női vágyakat-érzéseket-hangulatokat a „férficentrikus” faun-tárgyú kompozíciók között.

Hogy mindez a lemezen milyen szuverén kompozíciót hoz létre, jól illusztrálja, hogy a zene és a költészet mindvégig váltakozik, még Mouquet szonátájának tételei közé is költemények ékelődnek, a versekhez pedig Győri Noémi az olasz fuvolavirtuóz, Leonardo de Lorenzo (1875–1962) *Suite Mythologique* című szólófuvola-művéből válogatott, rövid idézeteket társít hangulati kommentárként. Szabó T. Anna kifinomult és magasrendűen megmunkált, egyszerre intellektuális és érzéki, lélekelemző versei Clare Pollard angol fordításában, egy kiváló brit Shakespeare-színésznő, Kate Fleetwood nemesen letisztult, részletgazdag és kifejező előadásában hangzanak el. Különleges szellemi kaland a *L'après-midi d'une nymphe*: zene és költészet, férfi és női princípium találkozása.

L'après-midi d'une nymphe. Győri Noémi (fuvola), Fejérvári Zoltán (zongora), Kate Fleetwood (versmondás). Rubicon Classics